2026-yil
8-son

FAN VA TA’LIM YANGILIKLARI

ILMIY - METODIK

JURNALI

saen.uz

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
8-son

Bosh muharrir:
Shoumarov G‘ayrat Bahromovich, psixologiya fanlari doktori, akademik

Bosh muharrir o‘rinbosari:
Qodirov Umarali Do‘stqobilovich, psixologiya fanlari doktori (DSc), professor

Mas’ul kotib:
Muqimov Alisher

Texnik muharrir:
Qarshiyev Jamshid Murotaliyevich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.

TAHRIR HAY’ATI:

01.00.00 – FIZIKA-MATEMATIKA FANLARI
Ayupov Shavkat Abdullayevich, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
A’zamov Abdulla, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
Zohidov Erkin A’zamovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

02.00.00 – KIMYO FANLARI
Normaxamatov Nodirali Soxobataliyevich, kimyo fanlar doktori, professor
Tojibayev Komiljon Sharobitdinovich, kimyo fanlar doktori, akademik

03.00.00 – BIOLOGIYA FANLARI
Abdurahmonov Ibrohim Yo‘lchiyevich, biologiya fanlari doktori, akademik
Sulaymonov Botirjon Abdushukurovich, biologiya fanlari doktori, akademik

04.00.00 – GEOLOGIYA-MINERALOGIYA FANLARI
Fayziyev Abdulhaq Radjabovich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor
Husanov Sultonboy To‘xtayevich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor

05.00.00 – TEXNIKA FANLARI
Allayev Qahramon Rahimovich, texnika fanlari doktori, akademik
Majidov Inom Urishevich, texnika fanlari doktori, professor
Turobjonov Sadritdin Maxamatdinovich, texnika fanlari doktori, akademik
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

06.00.00 – QISHLOQ XO‘JALIGI FANLARI
Namozov Shodmon Ergashovich, qishloq xo‘jaligi fanlari doktori, akademik
Shoumarov Hikmat Bahromovich, qishloq xo‘jaligi fanlari nomzodi, professor

07.00.00 – TARIX FANLARI
Ziyo Azamat Hamid o‘g‘li, tarix fanlari doktori, akademik
Sagdullayev Anatoliy Sagdullayevich, tarix fanlari doktori, akademik
Yusupova Diloram Yunusovna, tarix fanlari doktori, akademik

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI
Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, iqtisod fanlari doktori, akademik
Musayev Behzod Anvarovich, iqtisod fanlari nomzodi
To‘xliyev Nurislom, iqtisod fanlari doktori, akademik
G‘ulomov Saidahror Saidahmedovich, iqtisod fanlari doktori, akademik

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
8-son

09.00.00 – FALSAFA FANLARI
Nazarov Qiyom Normirzayevich, falsafa fanlari doktori, professor
Saifnazarov Ismoil Saifnazarovich, falsafa fanlari doktori, professor

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI
Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor
Sirojiddinov Shuhrat Samariddinovich, filologiya fanlari doktori, akademik
Xidirov Rajab Gulmatovich, filologiya fanlari nomzodi, dotsent (Tojikiston)

11.00.00 – GEOGRAFIYA FANLARI
Nigmatov Asqar Nigmatullayevich, geografiya fanlari doktori, professor
Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, geografiya fanlari doktori, professor

12.00.00 – YURIDIK FANLAR
Rustamboyev Mirzayusuf Hakimovich, yuridik fanlar doktori, professor
Saidov Akmal Xolmatovich, yuridik fanlar doktori, akademik
Xolmo'minov Jumanazar Toshtemirovich, yuridik fanlar doktori, professor
Qodirov Bobiromon Bekmurodovich, yuridik fanlar doktori, professor

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI
Djurayev Risboy Haydarovich, pedagogika fanlari doktori, akademik
Ibraimov Xolboy, pedagogika fanlari doktori, akademik
Musurmonova Oynisa, pedagogika fanlari doktori, professor
Umarov Bahrom Norboyevich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

14.00.00 – TIBBIYOT FANLARI
Akilov Xabibulla Ataullayevich, tibbiyot fanlari doktori, professor
Nazirov Feruz Gafurovich, tibbiyot fanlari doktori, akademik

15.00.00 – FARMATSEVTIKA FANLARI
Abdullabekova Viloyat Nurillabekovna, farmatsevtika fanlari doktori, professor
Tulaganov Abduqodir Abdurahmonovich, farmatsevtika fanlari doktori, professor

16.00.00 – VETERINARIYA FANLARI
Daminov Asadullo Suvonovich, veterinariya fanlari doktori, professor
Jabborov Shuhrat Abdumajidovich, veterinariya fanlari doktori, professor
G'afurov Aktam G'afurovich, veterinariya fanlari doktori, professor

17.00.00 – SAN'ATSHUNOSLIK FANLARI
Ahmedova Nigora Rahimovna, sanatshunoslik fanlari doktori, professor
Hakimov Akbar Abdullayevich, san'atshunoslik fanlari doktori, akademik

18.00.00 – ARXITEKTURA
Nozilov Dodo Avazovich, arxitektura fanlari doktori, professor
Uralov Axtam Sindarovich, arxitektura fanlari doktori, professor

19.00.00 – PSIXOLOGIYA FANLARI
Abdusamatov Hasanboy Usmonjon o'g'li, psixologiya fanlari doktori, professor
Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor
Karimova Vasila Mamanosirovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Halimova Mashraboy Vohidovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Lazar Drajeta, psixologiya fanlari doktori, professor, Belgrad, Serbiya
Karpinskiy Konstantin Viktorovich, psixologiya fanlari doktori, professor, Grodno, Belarussiya
Suletbayeva Ella Serikbayevna, psixologiya fanlari doktori, dotsent

22.00.00 – SOTSIOLOGIYA FANLARI
Bekmurodov Mansur Bobomurodovich, sotsiologiya fanlari doktori, professor
Toshmuhamedova Dilorom Gafurdjanovna, sotsiologiya fanlari doktori

23.00.00 – SIYOSIY FANLAR
Fayzullayev Alisher Omonullayevich, siyosiy fanlar doktori, professor
Hasanov Otabek Abdurashidovich, siyosiy fanlar doktori
Paxrutdinov Shukritdin Ilyasovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Omonov Baxtiyor Axtamovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Quronboyev Qahramon Qo'chqorovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Avazov Komil Xolliyevich, siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori

24.00.00 – ISLOMSHUNOSLIK FANLARI
Ibrohimov Ne'matulla, filologiya fanlari doktori, akademik
Islomov Zohidjon Mahmudovich, filologiya fanlari doktori, professor

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
8-son

UDK 37.011.3-051:159.9

Razzoqova Gulshoda Baris qizi,
Xalqaro innovatsion universiteti
pedagogika yo‘nalishi 1-bosqich magistranti

PEDAGOG KASBIY DEFORMATSIYALARINING OLDINI OLISH VA KORREKSIYALASH YO‘LLARI

Annotatsiya. Mazkur maqolada pedagog faoliyatida uchraydigan kasbiy deformatsiyalar, ularning shakllanish omillari, pedagogik faoliyatga ta’siri hamda ularning oldini olish va korreksiyalash mexanizmlari ilmiy asosda yoritilgan. Tadqiqot davomida pedagogik faoliyatda emotsional kuyish, kommunikativ deformatsiya, kasbiy stereotiplashuv va avtoritarlik kabi salbiy holatlarning yuzaga kelish sabablari tahlil qilingan. Shuningdek, pedagoglarning refleksiv kompetensiyasini rivojlantirish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish, psixologik treninglardan foydalanish va sog‘lom pedagogik muhitni shakllantirish kasbiy deformatsiyalarni oldini olishning muhim omillari sifatida asoslab berildi.

Kalit so‘zlar: kasbiy deformatsiya, pedagogik faoliyat, emotsional kuyish, pedagogik korreksiya, refleksiya, pedagogik stress, kommunikativ kompetensiya, kasbiy rivojlanish, pedagog shaxsi.

ПУТИ ПРОФИЛАКТИКИ И КОРРЕКЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ДЕФОРМАЦИЙ ПЕДАГОГА

Аннотация. В статье научно обоснованы профессиональные деформации, возникающие в деятельности педагога, факторы их формирования, влияние на педагогическую деятельность, а также механизмы их профилактики и коррекции. В ходе исследования проанализированы причины возникновения таких негативных состояний, как эмоциональное выгорание, коммуникативная деформация, профессиональная стереотипизация и авторитарность в педагогической деятельности. Также обосновано, что развитие рефлексивной компетентности педагогов, внедрение инновационных педагогических технологий, использование психологических

тренингов и формирование здоровой педагогической среды являются важными факторами профилактики профессиональных деформаций.

Ключевые слова: профессиональная деформация, педагогическая деятельность, эмоциональное выгорание, педагогическая коррекция, рефлексия, педагогический стресс, коммуникативная компетентность, профессиональное развитие, личность педагога.

WAYS OF PREVENTING AND CORRECTING PROFESSIONAL DEFORMATIONS IN TEACHERS

Abstract. This article scientifically examines professional deformations occurring in teachers' professional activities, the factors contributing to their development, their impact on pedagogical practice, and mechanisms for their prevention and correction. The study analyzes the causes of such negative phenomena as emotional burnout, communicative deformation, professional stereotyping, and authoritarianism in teaching activities. It also substantiates that developing teachers' reflective competence, implementing innovative pedagogical technologies, using psychological training, and creating a healthy pedagogical environment are important factors in preventing professional deformations.

Keywords: professional deformation, pedagogical activity, emotional burnout, pedagogical correction, reflection, occupational stress, communicative competence, professional development, teacher personality.

Kirish. Bugungi globallashuv va axborotlashuv sharoitida ta'lim tizimining mazmuni, tashkil etish shakllari va pedagog kasbiga qo‘yiladigan talablar jadal sur'atlarda yangilanib bormoqda. Ta'lim jarayonining raqamlashtirilishi, innovatsion pedagogik texnologiyalarning keng joriy etilishi, ta'lim oluvchilarning ehtiyoj va qiziqishlarining o‘zgarishi pedagog zimmasiga nafaqat yuqori kasbiy bilim va ko‘nikmalarni, balki rivojlangan kommunikativ, refleksiv va emotsional kompetensiyalarni ham yuklamoqda. Zamonaviy pedagog o‘qituvchi sifatida bilim berish bilan bir qatorda tarbiyachi, maslahatchi, kommunikator, tashkilotchi va innovator vazifalarini ham bajaradi. Mazkur kasbiy vazifalarning ko‘pligi pedagogik faoliyatni yuqori darajadagi psixologik va emotsional zo‘riqish bilan kechadigan faoliyat turlaridan biriga aylantiradi.

Pedagogning uzoq vaqt davomida yuqori mas'uliyat, doimiy muloqot, vaqt taqchilligi, ish yuklamasining ortishi va turli pedagogik muammolar sharoitida faoliyat yuritishi uning kasbiy va shaxsiy xususiyatlarida muayyan salbiy o‘zgarishlarning yuzaga kelishiga sabab bo‘lishi mumkin. Bunday o‘zgarishlar ilmiy adabiyotlarda kasbiy deformatsiya tushunchasi bilan izohlanadi. Kasbiy deformatsiya — kasbiy faoliyatning uzoq muddatli va tizimli ta'siri natijasida shaxsning xulq-atvori, kasbiy qarashlari, muloqot uslubi, emotsional munosabatlari

va faoliyatga bo‘lgan motivatsiyasida yuzaga keladigan salbiy o‘zgarishlar majmuasidir.

Pedagogik faoliyatda kasbiy deformatsiya alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki o‘qituvchining kasbiy holati nafaqat uning shaxsiy faoliyat samaradorligiga, balki ta’lim oluvchilar bilan munosabatlarga, sinf yoki guruhdagi psixologik muhitga, ta’lim motivatsiyasiga va ta’lim sifatiga ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Pedagogning emotsional jihatdan sovuqlashuvi, o‘quvchilarga nisbatan befarq munosabati, haddan tashqari avtoritar boshqaruv uslubiga o‘tishi, kommunikativ keskinlikning kuchayishi yoki pedagogik faoliyatda stereotiplarning ustunlik qilishi ta’lim jarayonining samaradorligini pasaytirishi mumkin.

Kasbiy deformatsiyaning shakllanishi, odatda, birdaniga sodir bo‘lmaydi. U uzoq davom etuvchi kasbiy stress, emotsional zo‘riqish, ish va shaxsiy hayot o‘rtasidagi muvozanatning buzilishi, kasbiy rivojlanishning sustlashuvi hamda pedagogik faoliyatga nisbatan qiziqishning pasayishi natijasida bosqichma-bosqich shakllanadi. Shu sababli deformatsiyani faqat uning yaqqol namoyon bo‘lgan bosqichida korreksiyalash emas, balki uning dastlabki belgilarini aniqlash va profilaktik choralarni o‘z vaqtida tashkil etish muhimdir.

Pedagog kasbiy deformatsiyalarining eng ko‘p uchraydigan ko‘rinishlari qatoriga emotsional kuyish, emotsional sovuqlashuv, kommunikativ zo‘riqish va agressivlik, avtoritarlik, kasbiy stereotiplashuv, ijodiy faollikning susayishi hamda kasbiy motivatsiyaning pasayishini kiritish mumkin. Ushbu holatlar o‘zaro bog‘liq bo‘lib, ayrim hollarda bir deformatsiya ikkinchisining shakllanishiga zamin yaratadi. Masalan, uzoq davom etgan emotsional zo‘riqish pedagogning o‘quvchilar bilan muloqotida keskinlikni kuchaytirishi, bu esa avtoritar munosabat yoki kommunikativ agressiyaning shakllanishiga olib kelishi mumkin.

O‘zbekistonda ta’lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish, ularning mehnat faoliyati uchun qulay shart-sharoitlar yaratish va pedagogik faoliyat sifatini oshirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Pedagog shaxsining kasbiy rivojlanishi, uzluksiz malaka oshirishi va zamonaviy pedagogik yondashuvlarni egallashi ta’lim sifatini ta’minlashning muhim shartlaridan biri sifatida qaralmoqda. Shu nuqtayi nazardan pedagogning kasbiy barqarorligini ta’minlash, kasbiy deformatsiyalarning oldini olish va zarur hollarda ularni korreksiyalash masalalarini ilmiy jihatdan o‘rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning maqsadi pedagoglarda kasbiy deformatsiyalarning shakllanishiga ta’sir etuvchi asosiy omillarni aniqlash, ularning pedagogik faoliyatga ta’sirini tahlil qilish hamda kasbiy deformatsiyalarning oldini olish va korreksiyalashning pedagogik-psixologik imkoniyatlarini asoslashdan iborat.

Mazkur maqsaddan kelib chiqib, tadqiqotda quyidagi vazifalar belgilandi: kasbiy deformatsiya tushunchasining mazmun-mohiyatini ochib berish; pedagogik faoliyatda uchraydigan asosiy deformatsiya shakllarini tavsiflash; ularning yuzaga kelishiga sabab bo‘luvchi ijtimoiy, psixologik va pedagogik omillarni aniqlash;

profilaktik va korreksion mexanizmlarni tizimlashtirish hamda pedagogning kasbiy barqarorligini rivojlantirishga doir metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotning metodologik asosini shaxsga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy, refleksiv-faoliyatli va akmeologik yondashuvlar tashkil etdi. Mazkur yondashuvlar pedagogning kasbiy faoliyatini faqat tashqi natijalar asosida emas, balki uning shaxsiy, emotsional, kommunikativ va refleksiv imkoniyatlari bilan uzviy bog‘liq holda o‘rganish imkonini beradi.

Tadqiqot jarayonida nazariy va empirik metodlardan foydalanildi. Nazariy metodlar sifatida pedagogika, pedagogik psixologiya, kasbiy psixologiya va ta’lim menejmentiga oid ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyoslash, umumlashtirish va tizimlashtirish usullaridan foydalanildi. Empirik jihatdan esa pedagogik kuzatish, suhbat, umumlashtirish hamda psixologik diagnostika elementlaridan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilindi.

Kasbiy deformatsiyalarning shakllanish omillarini aniqlashda ularni uch asosiy guruhga ajratish maqsadga muvofiq deb topildi: ijtimoiy, psixologik va pedagogik omillar. Ijtimoiy omillarga ortiqcha ish yuklamasi, kasbiy mas’uliyatning yuqoriligi, ijtimoiy talablarning ortishi va ish sharoitlari bilan bog‘liq bosimlar kiradi. Psixologik omillar stressga chidamlilik, emotsiyalarni boshqarish, o‘z-o‘zini baholash, refleksivlik va kasbiy motivatsiya bilan bog‘liq. Pedagogik omillar esa an’anaviy faoliyat usullariga haddan tashqari bog‘lanish, innovatsion metodlardan foydalanishning cheklanganligi, kasbiy rivojlanishning uzluksiz tashkil etilmasligi va pedagogik muloqotdagi qiyinchiliklarni qamrab oladi.

Tadqiqot metodologiyasida kasbiy deformatsiyani faqat individual psixologik muammo sifatida emas, balki pedagog–ta’lim oluvchi, pedagog–hamkasb va pedagog–ta’lim muassasasi o‘rtasidagi munosabatlar tizimida yuzaga keladigan kompleks hodisa sifatida baholashga ustuvor ahamiyat berildi.

Natijalar. Nazariy tahlillar natijasida pedagog kasbiy deformatsiyalarining bir nechta asosiy shakllari ajratib ko‘rsatildi. Ular orasida emotsional kuyish, kommunikativ deformatsiya, avtoritarlik, kasbiy stereotiplashuv va ijodiy faollikning pasayishi alohida o‘rin egallaydi.

Emotsional kuyish pedagogik faoliyatda uzoq davom etuvchi emotsional zo‘riqishning natijasi sifatida namoyon bo‘ladi. Uning dastlabki belgilariga doimiy charchoq, ishga qiziqishning pasayishi, kasbiy vazifalarni bajarishga nisbatan befarqlik va emotsional holdan toyish kiradi. Mazkur holat chuqurlashgani sari pedagog o‘quvchilar bilan muloqotda emotsional masofani kuchaytirishi, pedagogik vaziyatlarga nisbatan befarq munosabatda bo‘lishi va o‘z kasbiy faoliyatining natijalariga nisbatan qiziqishini yo‘qotishi mumkin.

Kommunikativ deformatsiya pedagogning muloqot uslubida salbiy o‘zgarishlarning paydo bo‘lishi bilan tavsiflanadi. Bunda keskin ohang, sabrsizlik, tinglash qobiliyatining pasayishi, nizoli vaziyatlarga haddan tashqari keskin munosabat bildirish va pedagogik muloqotda konstruktivlikning kamayishi

kuzatilishi mumkin. Mazkur deformatsiya ta'lim oluvchilar bilan ishonchli munosabat o'rnatishga to'sqinlik qiladi.

Avtoritarlik pedagogning boshqaruv faoliyatida buyruqbozlik, qat'iy nazorat va bir tomonlama qaror qabul qilishning ustunligi bilan namoyon bo'ladi. Pedagogik jarayonda intizom va talabchanlik zarur bo'lsa-da, ularning haddan tashqari kuchayishi ta'lim oluvchilarning mustaqilligi va tashabbuskorligini cheklashi mumkin. Shu sababli pedagogik talabchanlik bilan hamkorlikka asoslangan munosabat o'rtasidagi muvozanatni saqlash muhimdir.

Kasbiy stereotiplashuv pedagogning faoliyatida ilgari qo'llanilgan usul va yondashuvlarni vaziyatdan qat'i nazar takrorlashga moyilligi bilan tavsiflanadi. Bu holat pedagogning yangi metodlarni o'zlashtirishga qiziqishini kamaytirib, ijodiy izlanish va innovatsion faoliyatning susayishiga olib kelishi mumkin. Zamonaviy ta'lim sharoitida mazkur deformatsiyaning oldini olish uchun pedagogning uzluksiz kasbiy rivojlanishini ta'minlash muhim ahamiyatga ega.

Tahlillar kasbiy deformatsiyalar shakllanishida bir nechta omillarning o'zaro ta'siri mavjudligini ko'rsatdi. Jumladan, ortiqcha ish yuklamasi, vaqt taqchilligi, doimiy kommunikativ faoliyat, pedagogik konfliktlar, kasbiy faoliyatning bir xilligi va o'z-o'zini rivojlantirish imkoniyatlarining cheklanganligi deformatsiya xavfini kuchaytirishi mumkin. Shu bilan birga, pedagogning refleksiv kompetensiyasi, emotsional o'zini boshqarish qobiliyati, kasbiy motivatsiyasi va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash darajasi deformatsiyalarga qarshi himoya omillari sifatida namoyon bo'ladi.

Kasbiy deformatsiyalarning pedagogik faoliyatga ta'siri bir necha yo'nalishda kuzatiladi. Birinchidan, pedagogning ta'lim jarayonini tashkil etish sifati pasayishi mumkin. Ikkinchidan, ta'lim oluvchilar bilan kommunikativ munosabatlarda keskinlik yuzaga keladi. Uchinchidan, pedagogning innovatsion faoliyatga qiziqishi va kasbiy rivojlanishga bo'lgan motivatsiyasi susayadi. To'rtinchidan, ta'lim muassasasidagi umumiy psixologik muhitga salbiy ta'sir ko'rsatishi ehtimoli ortadi.

Shu asosda kasbiy deformatsiyalarning oldini olishning quyidagi o'zaro bog'liq yo'nalishlari aniqlandi: pedagogik refleksiyani rivojlantirish, psixologik profilaktika, kasbiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash, kommunikativ kompetensiyani takomillashtirish, innovatsion faoliyatni rag'batlantirish va sog'lom pedagogik muhitni shakllantirish.

Pedagogik refleksiya kasbiy deformatsiyalarning dastlabki belgilarini aniqlash va ularni o'z vaqtida bartaraf etishda muhim vosita hisoblanadi. Pedagog o'z faoliyatini muntazam tahlil qilish orqali kasbiy xatti-harakatlari, muloqot uslubi, emotsional holati va pedagogik qarorlarini baholash imkoniyatiga ega bo'ladi. Refleksiv kundalik, o'z-o'zini baholash, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish va kasbiy faoliyat natijalarini muntazam ko'rib chiqish refleksiv kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qiladi.

Psixologik profilaktika doirasida stressni boshqarish, emotsional o'zini nazorat qilish, kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish va psixologik bo'shashish

usullariga oid treninglarni tashkil etish maqsadga muvofiq. Bunday mashg‘ulotlar pedagogning stressli vaziyatlarga konstruktiv munosabat bildirish, emotsional zo‘riqishni kamaytirish va nizolarni samarali boshqarish ko‘nikmalarini mustahkamlashi mumkin.

Innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish ham kasbiy deformatsiyalarning oldini olishning muhim shartlaridan biridir. Interfaol metodlar, loyiha asosida o‘qitish, muammoli ta’lim, hamkorlikda o‘qitish va raqamli pedagogik vositalar pedagogning faoliyatini mazmunan boyitadi. Bunday yondashuvlar kasbiy bir xillikni kamaytirib, pedagogning ijodiy izlanishi va yangi pedagogik yechimlarni ishlab chiqishiga imkon yaratadi.

Muhokama. Olingan nazariy natijalar pedagog kasbiy deformatsiyasini faqat individual psixologik holat sifatida baholash yetarli emasligini ko‘rsatadi. Mazkur hodisa pedagogning kasbiy faoliyati, ish sharoiti, shaxsiy psixologik xususiyatlari, ta’lim muassasasidagi ijtimoiy-psixologik muhit va kasbiy rivojlanish imkoniyatlari bilan uzviy bog‘liqdir. Shu sababli deformatsiyalarni korreksiyalash ham faqat pedagogning individual sa’y-harakatlari bilan cheklanmasdan, ta’lim muassasasi darajasidagi tashkiliy-pedagogik choralarni ham qamrab olishi lozim.

Kasbiy deformatsiyalarning oldini olishda eng avvalo profilaktik yondashuvga ustuvorlik berish maqsadga muvofiq. Chunki deformatsiya chuqurlashgandan keyin uni bartaraf etish ko‘proq vaqt va psixologik resurslarni talab qiladi. Shu jihatdan pedagogning kasbiy faoliyatini muntazam monitoring qilish, psixologik holatini baholash, kasbiy qiyinchiliklarini aniqlash va individual rivojlanish dasturlarini ishlab chiqish samarali vosita bo‘lishi mumkin.

Pedagogning kasbiy barqarorligini rivojlantirishda mentoring va kouching texnologiyalaridan foydalanish ham muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, ish faoliyatini endigina boshlagan pedagoglar uchun tajribali mutaxassisning metodik va psixologik ko‘magi kasbiy moslashuv jarayonini yengillashtiradi. Tajriba almashish, ochiq darslar, metodik birlashmalar faoliyati va hamkasblar bilan hamkorlik pedagogning kasbiy yolg‘izlanib qolishining oldini oladi.

Ta’lim muassasasida sog‘lom psixologik muhitni shakllantirish kasbiy deformatsiyalarning oldini olishning institutsional omili sifatida qaralishi lozim. Rahbariyat va pedagoglar o‘rtasidagi ochiq muloqot, o‘zaro hurmat, adolatli mehnat taqsimoti, kasbiy yutuqlarni e’tirof etish va pedagoglarning fikrini inobatga olish ishdagi emotsional zo‘riqishni kamaytirishga xizmat qiladi. Bunda kasbiy talabchanlik va insoniy munosabatlar o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlash muhimdir.

Kasbiy deformatsiyalar shakllangan hollarda esa korreksion yondashuvdan foydalanish zarur. Korreksiya jarayoni deformatsiyaning turi va darajasiga qarab individual yoki guruhiy shaklda tashkil etilishi mumkin. Individual psixologik maslahat, refleksiv suhbat, stressni boshqarish mashg‘ulotlari, kommunikativ treninglar va kasbiy faoliyatni qayta tashkil etishga qaratilgan metodik yordam bunday holatlarda samarali vosita bo‘lishi mumkin.

Korreksion ishlarning muhim shartlaridan biri pedagogning muammoni anglashidir. Pedagog o‘zidagi emotsional zo‘riqish, kommunikativ qiyinchilik yoki kasbiy stereotiplarni anglab yetgan taqdirdagina ularni o‘zgartirishga nisbatan ichki motivatsiya shakllanadi. Shu bois korreksion jarayonda tanqid qilishdan ko‘ra, pedagogning o‘z faoliyatini tahlil qilishi va muqobil xatti-harakatlarni mustaqil ravishda ishlab chiqishiga imkon beruvchi refleksiv metodlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Kasbiy barqarorlikni rivojlantirishning yana bir muhim yo‘nalishi vaqtni samarali boshqarish va ish yuklamasini oqilona rejalashtirishdir. Pedagogning barcha vazifalarni bir vaqtning o‘zida bajarishga intilishi, dam olish va tiklanish vaqtining yetarli bo‘lmasligi emotsional zo‘riqishni kuchaytirishi mumkin. Shu sababli ustuvor vazifalarni belgilash, ish va dam olish vaqtini muvozanatlash, vazifalarni oqilona taqsimlash va ortiqcha yuklamalarni kamaytirishga intilish kasbiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, kasbiy rivojlanish pedagogning deformatsiyalarga qarshi psixologik resurslarini kuchaytiruvchi omillardan biridir. Malaka oshirish kurslari, ilmiy-metodik seminarlar, kasbiy hamjamiyatlarda ishtirok etish, tajriba almashish va yangi pedagogik texnologiyalarni o‘zlashtirish pedagogning kasbiy qiziqishini saqlab qolishiga yordam beradi. Uzluksiz rivojlanish pedagogik faoliyatning bir xilligini kamaytirib, ijodiy yondashuvni qo‘llab-quvvatlaydi.

Shu bilan birga, raqamli ta’lim muhitining kengayishi pedagog faoliyatiga yangi imkoniyatlar bilan bir qatorda yangi psixologik yuklamalarni ham olib kirayotganini hisobga olish zarur. Doimiy onlayn aloqa, elektron hujjatlar, raqamli nazorat va axborot oqimining ko‘pligi pedagogning ish va shaxsiy vaqt chegaralarini qisqartirishi mumkin. Shu sababli raqamli vositalardan foydalanishda ham vaqtni boshqarish, raqamli gigiyena va kasbiy chegaralarni saqlash tamoyillariga amal qilish muhimdir.

Umuman olganda, kasbiy deformatsiyalarning oldini olish va korreksiyalash jarayoni individual, pedagogik va tashkiliy darajalarning o‘zaro uyg‘unligini talab qiladi. Faqat pedagogning shaxsiy psixologik tayyorgarligini oshirish bilan cheklanib qolmasdan, uning faoliyat yuritayotgan muhitini ham takomillashtirish zarur. Ana shunday kompleks yondashuv pedagogning kasbiy barqarorligini ta’minlash va ta’lim jarayonining sifatini oshirish uchun mustahkam zamin yaratadi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari pedagog kasbiy deformatsiyalari murakkab psixologik-pedagogik hodisa bo‘lib, ularning shakllanishida emotsional zo‘riqish, ortiqcha ish yuklamasi, kommunikativ qiyinchiliklar, kasbiy stereotiplashuv, innovatsion faoliyatning sustligi va kasbiy rivojlanish imkoniyatlarining cheklanganligi muhim omil bo‘lishini ko‘rsatdi. Emotsional kuyish, kommunikativ deformatsiya, avtoritarlik va kasbiy stereotiplashuv pedagogik faoliyat samaradorligiga, ta’lim oluvchilar bilan munosabatlarga va ta’lim muhitining psixologik holatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Kasbiy deformatsiyalarning oldini olishda pedagogik refleksiyani rivojlantirish, stressni boshqarish ko‘nikmalarini shakllantirish, innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish, mentoring va kasbiy hamkorlikni kuchaytirish hamda ta’lim muassasasida sog‘lom psixologik muhit yaratish muhim ahamiyatga ega. Deformatsiya shakllangan holatlarda esa individual psixologik maslahat, refleksiv yondashuv, kommunikativ treninglar va kasbiy qo‘llab-quvvatlash texnologiyalaridan kompleks foydalanish maqsadga muvofiq.

Shu asosda pedagoglarning kasbiy barqarorligini ta’minlash uchun ta’lim muassasalarida muntazam psixologik-pedagogik monitoringni yo‘lga qo‘yish, kasbiy deformatsiyaning dastlabki belgilarini aniqlash, pedagoglarning refleksiv va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish hamda kasbiy rivojlanish uchun qulay sharoit yaratish tavsiya etiladi. Bunday yondashuv pedagogning kasbiy salohiyatini saqlash, pedagogik munosabatlar sifatini yaxshilash va ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kelgusidagi tadqiqotlarda pedagog kasbiy deformatsiyalarining turli ta’lim bosqichlari, ish staji va kasbiy faoliyat sharoitlariga ko‘ra namoyon bo‘lish xususiyatlarini empirik jihatdan o‘rganish, shuningdek, raqamli ta’lim muhiti va sun’iy intellekt texnologiyalarining pedagoglarning kasbiy-psixologik holatiga ta’sirini aniqlash muhim ilmiy-amaliy vazifalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021. – 464 b.
3. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008. – 176 b.
4. Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика: учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. – Москва: Академия, 2013.
5. Маркова А.К. Психология профессионализма учителя. – Москва: Просвещение, 1996.
6. Митина Л.М. Психология профессионального развития учителя. – Москва: Флинта, 2014.
7. Зимняя И.А. Педагогическая психология. – Москва: Логос, 2010.
8. Коджаспирова Г.М. Педагогика: учебник для студентов высших педагогических учебных заведений. – Москва: Гардарики, 2012.
9. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – Санкт-Петербург: Питер, 2005.

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
8-son

Muassis - "FAN VA INNOVATSIYA YANGILIKLARI" MCHJ
Jurnal hamkori - «PROFI UNIVERSITY»

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2024-yil 24-may kuni № 454068-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Jurnal 2024-yilda tashkil etilgan, 1 oyda bir marta o'zbek, tojik, qozoq, qirg'iz, qoraqalpoq, rus va ingliz tillarida nashr etiladi.

Tahririyat manzili: 190110, Toshkent shahri Uchtepa tumani, Bog'iston MFY, 14-mavze, 8-uy.

Telefonlar: +998 90 749 00 00
+998 90 749 77 77
+998 91 902 05 01
E-mail: saen_2024@mail.ru
Jurnal sayti: www.saen.uz
Telegram kanali: **https://t.me/saen_2024**

Maqolada keltirilgan fakt va ma'lumotlarning to'g'riligi uchun mualliflar mas'uldirlar.

"Fan va ta'lim yangiliklari" ilmiy-amaliy jurnali Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining qarori (25.08.2025 y., №374/5) bilan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

ISSN: 3093-8694